

Pytanie o słuchanie

Słuchamy na wiele sposobów. Słuchając, stawiamy sobie i staramy się realizować rozmaite cele. Albo też słuchamy „bezwiednie”, bez teleologicznej perspektywy wyznaczającej horyzont jakiegoś spełnienia. Czasami jesteśmy zainteresowani tym, co słyszymy, czasami znudzeni, a niekiedy zmuszeni do tego, by słuchać. Aktywność słuchowa jest wielopłaszczyznowa – możemy słuchać tego, czego nikt inny nie słyszy: naszych myśli czy wyobrażeń; możemy udawać, że słuchamy co się do nas mówi, a w rzeczywistości zagłuszać zewnętrzne dźwięki wewnętrznymi przeżyciami; możemy słyszeć to, czego inni nie słyszą, mimo że słuchają „tego samego”; musimy słuchać tego, co jest efektem odbywającego się wokół nas życia. Słuchanie wyznaczone jest zarówno przez rozmaite konteksty, jak i nasze stany psychiczne oraz neurologiczne możliwości. Z różnymi sposobami słuchania wiążą się różne stopnie zaangażowania. Inaczej słuchamy w lesie, inaczej na zatłoczonej ulicy, inaczej w sali koncertowej. Nie tylko dlatego, że słuchamy czegoś innego. Same dźwięki nie determinują odpowiedniego sposobu słuchania.

Jakie elementy determinują odpowiednie sposoby słuchania w określonych sytuacjach? Czy da się je wyodrębnić z całościowego systemu percepcyjnego? Słuchając, nie tylko słyszymy. Słuchanie jest zawsze częścią wielozmysłowego procesu, którego składniki wzajemnie się aktywizują. A zatem jak to, co oraz w jaki sposób oglądamy, dotykamy, wączymy, czujemy itp. wpływa na to, jak słuchamy? Co dzieje się z nami, gdy słuchamy? Jakie perspektywy zmiany, jakie doświadczenia wiążą się z określonymi sposobami słuchania? Na jakich poziomach słuchanie staje się twórczością? Jak słuchaliśmy kiedyś, a jak słuchać będziemy w przyszłości? Pytania te można i należy mnożyć. Ich ilość i zróżnicowanie i tak nie są w stanie oddać w pełni złożoności doświadczeń związanych ze słuchaniem. Niemniej zarysowanie mapy jest kuszącym i ciekawym zadaniem.

Podobne pytania realizowane mogą być (i z powodzeniem były) z określonej perspektywy badawczej: fenomenologicznej, kognitywnej, neurologicznej, psychologicznej, antropologicznej, estetycznej, muzykologicznej itd. Można też podjąć próbę wykorzystania wielu tradycji i związanych z nimi słowników, by opisać fenomeny związane ze słuchaniem. Do tego zachęcaliśmy zaproszonych autorów, którzy na co dzień, z racji swoich zainteresowań, podejmują się różnych wyzwań badawczych wypytywających z odmiennych praktyk – akademickich, edukacyjnych, artystycznych itp. Celem, jaki sobie stawiamy jest pokazanie wielu jak najbardziej różnorodnych sposobów opisywania i egzemplifikowania problemów związanych ze słuchaniem. Dlatego w punkcie wyjścia nie wyodrębniliśmy określonych tematów, a także nie podkreślaliśmy żadnej konkretnej dyscyplinarnej przynależności. Chcieliśmy, aby tematy i związane z nimi pojęcia oraz sposoby opisu wynikały z pogłębionego namysłu nad słuchaniem w wybranej perspektywie zarysowanej przez każdego autora w sposób charakterystyczny dla jego sposobu myślenia.

W ostatnich latach daje się zauważyć wzmożone zainteresowanie obecnością i oddziaływaniem dźwięku w kulturze współczesnej. Badacze z wielu środowisk akademickich z różnych punktów widzenia dokonują analizy podkreślającej wielokontekstowość „kultury dźwięku”. Termin „kultura dźwięku”, zaproponowany niegdyś przez niemieckiego filozofa i badacza kultury Wolfganga Welscha (1997) w obrębie badań estetycznych, współcześnie zaznacza swoje oddziaływanie w wielu innych subdyscyplinach akademickich, takich jak teoria muzyki (Cox, Warner, 2010), *sound studies* (Sterne, 2012), projektowanie dźwiękowe przestrzeni miejskiej (Augoyard, Torgue, 2005), badania nad pejzażami dźwiękowymi (Losiak, Tańczuk, 2012). Badanie i opisywanie oddziaływania dźwięku w kulturze współczesnej wiąże się także z podkreśleniem wagi nowych tematów, takich jak np. polityczny wymiar głosu (Dolar, 2007) lub filozoficznie ugruntowana analiza sztuki dźwiękowej (Voegelin, 2010).

Zainteresowanie dźwiękiem wiąże się z ważnymi przeobrażeniami w obrębie kultury. Oto kilka z nich:

- Przeobrażenia związane z hierarchią zmysłowości. Współcześnie coraz częściej akcentuje się potrzebę ponownego namysłu nad rolą zmysłów w postrzeganiu. Tradycja filozoficzno-estetyczna, która faworyzowała wzrok jako zmysł umożliwiający obiektywne poznanie rzeczywistości, podlega wielu różnorodnym redefinicjom. Współcześni badacze zwracają raczej uwagę na możliwe połączenia między zmysłami i podkreślają wagę poznania wielozmysłowego. W kontekście tej problematyki coraz częściej też zwraca się uwagę na dźwięk i sprzężone z nim różne sposoby słuchania, które wyznaczane są przez nowe aktywności wynikające z technokulturowych przeobrażeń.
- Przeobrażenia związane z muzyką i sztuką. Odkąd na początku XX wieku za sprawą działań awangardy artystycznej zniesiona została granica pomiędzy „dźwiękami muzycznymi” i „dźwiękami niemuzycznymi” – artyści

coraz częściej eksplorują obszary wcześniej dla muzyki niedostępne. Nastawienie na eksperyment, podkreślanie wagi swobodnej improwizacji, nowe instrumenty i narzędzia zapośredniczające i przekształcające dźwięk otworzyły twórczość muzyczną na nieograniczone uniwersum dźwiękowe. Współcześni teoretycy muzyki stają przed nowymi problemami estetycznymi i wykonawczymi, a także przed nowymi sposobami słuchania wyznaczonymi przez nowe media i technologie komunikacyjne.

- Przeobrażenia związane ze środowiskiem dźwiękowym. Rozwój cywilizacyjny wiąże się z wprowadzaniem nowych urządzeń, a zatem także nowych dźwięków do prywatnych i publicznych przestrzeni. W związku z tym mamy do czynienia z renesansem postaw ekologicznych, które podkreślają współcześnie wagę wzmożonej świadomości wpływu dźwięków na nasze życie codzienne. Ekolodzy domagają się planowania przestrzeni pod kątem akustycznym oraz podkreślają wagę edukacji związanej z umiejętnym słuchaniem i interpretowaniem dźwięków obecnych w naszym otoczeniu.

Konteksty te wyznaczają bogaty przekrój problemów związanych ze współczesną kulturą dźwięku. Problemem, który leży na przecięciu wszystkich tych kwestii jest bez wątpienia problem słuchania. A ponieważ nie ma jednego rodzaju czy też sposobu słuchania, należy zastanowić się nad jego różnorodnymi egzemplifikacjami. Cel, jaki postawiliśmy sobie w przedstawianej publikacji, związany jest z wyznaczeniem i opisem wielu różnych sposobów słuchania charakterystycznych dla współczesnych przeobrażeń. By cel taki zrealizować, zaprosiliśmy do współpracy przedstawicieli różnych środowisk akademickich, którzy na co dzień zajmują się odmiennymi problemami, lecz oddziaływanie dźwięku w kulturze współczesnej znajduje się w perspektywie ich zainteresowań. Mamy nadzieję, że dzięki temu udało się stworzyć swoistą „mapę” najważniejszych problemów związanych z dźwiękiem i słuchaniem. Mapę, która stanie się początkiem szerszej dyskusji nad rolą i stanem współczesnych środowisk akustycznych i sprzężonych z nimi sposobów słuchania.

Marcin Olejniczak
Tomasz Misiak

Bibliografia

- Augoyard, J.-P., Torgue, H. (red.). (2005). *Sonic experience. A guide to everyday sounds*. London: McGill-Queen's University Press.
- Cox, Ch., Warner, D. (red.). (2010). *Kultura dźwięku. Teksty o muzyce nowoczesnej*. Gdańsk: słowo/obraz terytoria.

- Dolar, M. (2007). *O glasu / A voice and nothing more / His master's voice. Eine Theorie der Stimme*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Losiak, R., Tańczuk, R. (red.). (2012). *Audiosfera miasta*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Sterne, J. (red.). (2012). *The sound studies reader*. London: Routledge.
- Voegelin, S. (2010). *Listening to noise and silence. Towards a philosophy of sound art*. New York: Continuum.
- Welsch, W. (1997). *Undoing aesthetics*. London: SAGE.